

Srovnání podnikatelského prostředí v Iráku, zvláštnosti iráckého trhu a implikace pro český vývoz

Miloslav Hostaša

Abstrakt

Cílem předkládaného článku je provést srovnávací analýzu iráckého podnikatelského prostředí ve dvou obdobích, v 80. letech minulého století a v současnosti. Analýza byla provedena prostřednictvím kvalitativních dotazníků a jejich vyhodnocení. Do souboru respondentů bylo zařazeno 124 osob různého věku, profesního zaměření a dvou základních geopolitických oblastí, tj. oblast Kurdistánu a území ve správě centrální vlády Iráku. Provedený výzkum má jistá omezení, která jsou popsána v textu. Analýza prokázala, že respondenti z oblasti ve správě centrální vlády hodnotili podnikatelské prostředí v osmdesátých letech minulého století jako lepší než současnost. Respondenti z Kurdistánu naopak hodnotili současný stav a možnost podnikání jako lepší než v minulosti. Na základě této analýzy lze konstatovat, že irácké podnikatelské prostředí a irácký trh se vyznačuje výzvami a riziky, ale současně nabízí neomezené podnikatelské příležitosti.

Klíčová slova

Irák, podnikatelské prostředí, specifika iráckého trhu, podnikatelské příležitosti

Klasifikace JEL

M19, M20, N44, N45

Úvod

Cílem příspěvku je provést srovnávací analýzu podnikatelského prostředí v Iráku ve dvou obdobích, v osmdesátých letech minulého století a v současnosti a nastínit doporučení pro české podnikatelské subjekty, které chtějí navázat obchodní spolupráci s touto zemí. Výzkum se nezabýval ekonomickými ukazateli.

Pro analýzu uvedených období jsem jako jednu z možností využil jedinečného, vlastního výzkumu, který jsem provedl v Iráku v letech 2016–2017 během mých krátkodobých pobytů

v teritoriu. Ve výzkumu jsem pokračoval i během mého současného dlouhodobého pobytu (od 2017 dosud).

Výzkum spočíval ve zpracování a vyhodnocení odpovědí na otázky v rámci speciálně vytvořeného dotazníku a osobních rozhovorů s respondenty. Dále jsem využil osobních poznatků z krátkodobých pobytů v zemi i v letech 1978, 1979 a v 1980.

Provedený výzkum měl odpovědět na otázku, jak se změnilly podmínky obchodování v současnosti oproti osmdesátým letům minulého století a jaké z toho plynou dopady pro obchodní spolupráci obou zemí v současnosti.

1 Popis provedeného výzkumu

Pro zjištění názorů a odpovědí na otázku komparace podmínek a změn v Iráku mezi lety 1980/1990 a v současnosti jsem zpracoval dotazník, který obsahoval 10 otázek, uvedených v následujících formulářích (Tabulka č. 2, Tabulka č. 3). Do vzorku respondentů jsem postupně zařadil osoby z komunity obchodníků, státní správy, obchodní komory, bankovníctví, armády, diplomacie a běžných občanů, kteří byli ochotni se mého výzkumu zúčastnit a odpovědět na položené otázky. Celkový počet dotazovaných dosáhl 124 osob. Věkové, profesní rozvrstvení a oblast zaměstnání respondentů obsahuje Tabulka 1.

Pro výzkum jsem využil kromě dotazníku i metodu zjišťovacího, ale řízeného rozhovoru, a to jak přímo v Iráku, tak i v komunitě občanů Iráku, kteří v osmdesátých letech studovali v České republice a buď nyní žijí v Iráku, nebo v České republice.

Otázky jsem pokládal jako otevřené, aby mohli respondenti odpovídat svými slovy, ale následně jsem zaznamenával jejich odpovědi v situačních zprávách a pro přehlednost i do tabulky, zpracované pro každého respondenta.

Během řízeného rozhovoru jsem:

- a) Zaznamenával přímé odpovědi respondentů a převáděl je podle stanovené bodové stupnice.
- b) Se snažil o co nejautentičtější zachycení odpovědí na zadané otázky v případě, že nešlo využít přímého dotazníku.

Takto formulované otázky a prováděný výzkum mají jistá omezení a zkreslení, a to zejména z těchto důvodů:

- a) Zkreslení odpovědí z důvodů znalosti jazyka (angličtiny).
- b) Vlastní výběr respondentů, kde nebylo možné dodržet předem přesně specifikovaný okruh respondentů z hlediska příslušnosti k regionu (Kurdistán vs. centrální Irák), věku, vzdělání a profese vzhledem k politicko-bezpečnostní situaci v zemi a ochotě se na výzkumu podílet.
- c) Bezpečnostní situace v zemi¹ a strach některých osob při vyjadřování osobního postoje, který nemusí vždy korespondovat s oficiálním názorem vládnoucích struktur.
- d) Snaha respondenta vylepšit pohled na současný stav společnosti a vylepšit odpovědi na zadané otázky.
- e) V průběhu probíhajícího výzkumu se uskutečnilo referendum o nezávislosti Kurdistánu (listopad 2017) a výsledky referenda mohly mít vliv na odpovědi respondentů z této oblasti.

I přes tato omezení dávají odpovědi na uvedené otázky možnost naplnit zadaný cíl výzkumu.

Odpovědi jsem zpracoval do přehledných tabulek (Tabulka č. 2 a Tabulka č. 3).

Váha jednotlivých odpovědí je ohodnocena slovním vyjádřením a známkou, jak následuje:

<i>Slovní popis</i>	<i>Známka</i>
Jednoznačně lépe	1
Spíše lépe	2
Je to asi stejné	3
Spíše hůře	4
Jednoznačně hůře	5
Nemohu posoudit	0

¹ Ukončení války s Islámským státem oznámil irácký premiér dne 9. prosince 2017.

Tabulka č. 1 Věkové, profesní rozvrstvení, oblast zaměstnání

*)věk vztažen k roku 2018

věková skupina		68 - 57	56 - 46	45 - 35	34 - 24
ročník narození		*1950 - *1961	*1962 - *1972	*1973 - *1983	*1984 - *1994
celkem	124	52	38	24	10
nejvyšší dosažené vzdělání	VŠ	20	8	4	0
	SŠ	21	22	10	5
	základní	8	6	7	5
	nevedl	3	2	3	0
profese, zaměstnání	obchod	6	7	1	1
	voják/státní zaměstnanec	17	10	4	3
	diplomacie	5	1	0	0
	bankovníctví	5	4	3	1
	státní úředník	6	1	3	1
	zaměstnanec	6	8	5	2
	bez zaměstnání	5	5	6	2
	nevedl	2	2	2	0

Zdroj: vlastní výzkum autora

2 Data výzkumu

Vzhledem k tomu, že Irák je v současné době fakticky rozdělen na dvě politické a částečně náboženské oblasti, a to Kurdistán, spravovaný vlastní kurdskou vládou, a na území, spravovaná centrální vládou v Bagdádu, rozdělil jsem stejným způsobem i respondenty. Z etických důvodů jsem nemohl získat údaje o náboženském složení respondentů, resp. jejich příslušnost k náboženským komunitám, a to jak ke dvěma základním skupinám islámského náboženského řádu, tedy k sunnitům a k šiitům, event. k dalším etnikům.

Z celkového počtu 124 respondentů bylo 59 osob z oblasti Kurdistánu a 65 osob z oblasti řízené centrální vládou.

Tabulka č. 2 Irák – území, spravované centrální vládou, statistické rozložení odpovědí

Odpověď (slovně)	Jednoznačně lépe	spíše lépe	je to asi stejné	spíše hůře	jednoznačně hůře	nemohu posoudit
Otázka						
a) Jak hodnotíte současnou ekonomickou situaci v Iráku v porovnání se situací v osmdesátých a devadesátých letech?	0,00 %	10,77 %	18,46 %	44,62 %	16,92 %	9,23 %
b) Jak hodnotíte úroveň byrokracie a korupce ve srovnání se situací v osmdesátých a devadesátých letech?	0,00 %	0,00 %	9,23 %	43,08 %	33,85 %	13,85 %

Odpověď' (slovně) Otázka	Jednoznačně lépe	spíše lépe	je to asi stejné	spíše hůře	jednoznačně hůře	nemohu posoudit
c) Jak hodnotíte současné rozhodovací procesy v porovnání se situací v osmdesátých a devadesátých letech?	0,00 %	1,54 %	7,69 %	56,92 %	20,00 %	13,85 %
d) Jak hodnotíte odbornou úroveň a vzdělání v úřadě/firmě kde pracujete? Můžete provést srovnání s osmdesátými a devadesátými lety?	12,31 %	35,38 %	30,77 %	15,38 %	1,54 %	4,62 %
e) Pokud můžete posoudit, jak hodnotíte obchodní podmínky smluvních vztahů iráckých dovozců se zahraničními dodavateli? Můžete provést srovnání s osmdesátými a devadesátými lety?	1,54 %	9,23 %	32,31 %	20,00 %	4,62 %	32,31 %
f) Jak hodnotíte obecně současnou náladu ve společnosti, porovnejte osmdesátá léta a devadesátá léta minulého století a dnešek?	3,08 %	16,92 %	26,15 %	35,38 %	10,77 %	7,69 %
g) Jak hodnotíte současnou situaci v zemi? Cítíte se spokojen?	3,08 %	15,38 %	26,15 %	46,15 %	9,23 %	0,00 %
h) Jak hodnotíte současný stav, zásobování místního trhu, rozsah sortimentu?	1,54 %	20,00 %	35,38 %	36,92 %	6,15 %	0,00 %
i) Jak hodnotíte možnosti podnikání v Iráku? Můžete provést srovnání s osmdesátými a devadesátými léty?	1,54 %	23,08 %	20,00 %	29,23 %	10,77 %	15,38 %
j) Jak hodnotíte současné obchodní vztahy s Českou republikou ve srovnání s tehdejším Československem*)	6,15 %	16,92 %	15,38 %	20,00 %	6,15 %	35,38 %

*) Československá socialistická republika, tj. období do r. 1989

Zdroj: autor, vlastní propočty

Respondenti z oblasti centrálního Iráku vnímají současnou celkovou situaci výrazně pesimističtěji, což ukazují odpovědi zejména na otázky a) (současná situace) b) (úroveň korupce) a c) (rozhodovací procesy), kde je podíl negativních odpovědí přes 70 %. Celková

nálada ve společnosti je hodnocena rovněž blíže k negativní škále, tj. jen malá část respondentů (v podrobném členění podle zaměstnání zejména diplomaté) hodnotí současnou situaci lépe než v osmdesátých letech minulého století. Zde se naskýtá otázka, zda a jak je toto číslo relevantní (jednoznačně lépe – otázka f) a g) – 3,08 %), protože se dá předpokládat, že diplomaté budou odpovídat „diplomatsky“ i na otázky, na které ostatní profese odpovídají přímo, bez vylepšování.

U otázky j) (vztahy s Československem a se současnou ČR) je vidět, že jsou odpovědi zatíženy věkovou strukturou respondentů, z nichž lidé, narození kolem roku 1980, nemohou na tuto otázku pravdivě odpovědět.

Tabulka č. 3 Irák, Kurdistán, statistické rozložení odpovědí

Odpověď' (slovně) Otázka	Jednoznačně lépe	spíše lépe	je to asi stejné	spíše hůře	jednoznačně hůře	nemohu posoudit
a) Jak hodnotíte současnou ekonomickou situaci v Iráku v porovnání se situací v osmdesátých a devadesátých letech?	6,78 %	23,73 %	20,34 %	30,51 %	10,17 %	8,47 %
b) Jak hodnotíte úroveň byrokracie a korupce ve srovnání se situací v osmdesátých a devadesátých letech?	0,00 %	5,08 %	27,12 %	30,51 %	27,12 %	10,17 %
c) Jak hodnotíte současné rozhodovací procesy v porovnání se situací v osmdesátých a devadesátých letech?	0,00 %	3,39 %	25,42 %	45,76 %	15,25 %	10,17 %
d) Jak hodnotíte odbornou úroveň a vzdělání v úřadě/firmě kde pracujete? Můžete provést srovnání s osmdesátými a devadesátými lety?	8,47 %	47,46 %	30,51 %	5,08 %	0,00 %	8,47 %
e) Pokud můžete posoudit, jak hodnotíte obchodní podmínky smluvních vztahů iráckých dovozců se zahraničními dodavateli? Můžete provést srovnání s osmdesátými a devadesátými lety?	6,78 %	25,42 %	15,25 %	1,69 %	0,00 %	50,85 %
f) Jak hodnotíte obecně současnou náladu ve společnosti, porovnejte osmdesátá léta a devadesátá	10,17 %	10,17 %	11,86 %	50,85 %	8,47 %	8,47 %

Odpověď (slovně) Otázka	Jednoznačně lépe	spíše lépe	je to asi stejné	spíše hůře	jednoznačně hůře	nemohu posoudit
léta minulého století a dnešek?						
g) Jak hodnotíte současnou situaci v zemi? Cítíte se spokojen?	0,00 %	11,86 %	22,03 %	59,32 %	6,78 %	0,00 %
h) Jak hodnotíte současný stav, zásobování místního trhu, rozsah sortimentu?	3,39 %	67,80 %	20,34 %	8,47 %	0,00 %	0,00 %
i) Jak hodnotíte možnosti podnikání v Iráku? Můžete provést srovnání s osmdesátými a devadesátými léty?	11,86 %	40,68 %	15,25 %	13,56 %	13,56 %	5,08 %
j) Jak hodnotíte současné obchodní vztahy s Českou republikou ve srovnání s tehdejším Československem*)	6,78 %	15,25 %	33,90 %	10,17 %	3,39 %	30,51 %

*) Československá socialistická republika, tj. období do r. 1989

Zdroj: autor, vlastní propočty

V průběhu výzkumu došlo k významné události. V Kurdistánu proběhlo referendum o nezávislosti², které nedopadlo pro Kurdistán, jeho obyvatele a podporovatele v mezinárodním měřítku, dobře. Kurdové si sice zvolili samostatnost, ale výsledek nebyl podpořen na mezinárodním poli a přinesl této autonomní oblasti spíše problémy než pozitiva. Tato skutečnost mohla ovlivnit odpovědi na otázky, týkající se spokojenosti se situací i s hodnocením ekonomického vývoje.

Odpovědi respondentů z lokality Kurdistán ukazují situaci v Iráku i přes omezení a vlivy popsané v předchozím odstavci pozitivněji, což dokládají zejména odpovědi na otázku a) (současná ekonomická situace v Iráku), f) (nálada ve společnosti) a g) (současná situace).

Největší rozdíl oproti osmdesátým/devadesátým letům je patrný v odpovědi na otázky h) (zásobování trhu) a odpovědi na otázku i) (možnost podnikání), což je způsobeno změnou politiky centrální vlády vůči Kurdistánu a jeho relativní ekonomickou samostatností v současnosti.

² Listopad 2017, většina kurdského obyvatelstva se vyslovila pro samostatnost Kurdistánu, ale žádný stát z mezinárodního společenství Kurdistán jako samostatný stát neuznal.

3 Zvláštnosti iráckého trhu

Irácký trh má mnoho zvláštností. V posledních dvaceti letech prošel nelehkým obdobím. Dlouhodobě byl ve válečném stavu, stát byl nucen se vyrovnávat s nedostatkem financí, protože většinu příjmů bylo nutné alokovat na obranu a bezpečnost, eventuálně na zásobování obyvatelstva. Aby bylo možné tyto rozhodovací procesy vůbec zvládnout na úrovni státu, Irák zavedl řadu kontrolních procesů a mechanismů, které posouvaly rozhodovací proces co možná nejvíce na úroveň vlády a centrálních orgánů. Tato situace vedla k obrovské byrokracii na všech úrovních řízení. Její rozsah v mnoha případech brzdí normální fungování celého řídicího systému. V mnoha směrech je společnost naprosto paralyzována.

Další charakteristickou vlastností irácké společnosti je uplatňování rodových a kmenových vazeb³, různá rodinná přátelství a svazky, které mají rovněž velký vliv na schvalovací procesy.

Dalším specifikem iráckého trhu a irácké společnosti, která úzce souvisí s byrokracií, je korupce. Irák je v rámci mezinárodně uznávaného systému hodnocení korupce (index CPI)⁴ podle organizace Transparency International za rok 2018 na 169. místě ze 180 hodnocených zemí.

Z hlediska podmínek pro podnikání podle „Doing business“ indexu⁵, je Irák v průměru ze všech hodnocených oblastí na 168. místě ze 190 hodnocených zemí.

Při obchodování s Irákem nelze zapomínat ani na kulturní odlišnosti, které je třeba brát v úvahu a které hrají významnou roli pro úspěch na tomto trhu.

4 Změny obchodních podmínek a dopady na obchodní spolupráci s ČR

Vztahy České republiky s Irákem mají velice dlouhou tradici. V 80. letech minulého století se rozvíjely v oblasti dodávek vojenského materiálu, ale i v dodávkách investičních celků pro petrochemický průmysl, vodní hospodářství, zavlažování, dodávky pro strojírenství⁶. Tyto dřívější dobré vztahy mohou tvořit základ a výchozí pozici pro dnešek.

V rámci nových ekonomických podmínek po vítězství nad teroristickou organizací Islámský stát se na iráckém trhu vytvořilo konkurenční prostředí, které stěžuje českým vývozcům přímý přístup na irácký trh.

³ GOMBÁR, E. Kmeny a klany v arabské politice, 2004, Karolinum, ISBN 80-246-0895-2, str. 11.

⁴ Z anglického originálu „Corruption Perceptions Index – CPI“, <https://www.transparency.org>.

⁵ <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/iraq>.

⁶ ZÍDEK, P., SIEBER, K. Československo a Blízký východ v letech 1948-1989, ISBN 978-80-86506-76-0.

Politická, ale i bezpečnostní situace v Iráku není zatím stabilizovaná, panují zde spíše nepříznivé podmínky pro obchodování, které souvisejí s bezpečnostní situací v zemi, náboženskými rozpory různých skupin.

Mimořádně nutná je podpora českého státu na nejvyšší úrovni, tzn. na státní úrovni vyjadřovat politickou podporu politické reprezentaci Iráku, v oblasti ekonomických vztahů provádět praktické kroky deklarované podpory vývozu⁷, což se zatím neděje a je to v rovině deklarací. Je nezbytné zajistit exportní úvěrové financování velkých projektů cestou České exportní banky a. s. s pojištěním EGAP a. s., a to za co nejvýhodnější a konkurenceschopnou úrokovou sazbu. EGAP i ČEB by rovněž měly k Iráku a podobným teritoriím přistupovat s pochopením jejich specifík (zejména těch náboženských, kulturních, kmenových apod.). Právě tento aspekt je prosazován a citlivě vnímán podobnými institucemi u konkurence z jiných zemí EU (např. SRN, Holandsko či Francie), což v konečném důsledku znamená komparativní výhodu pro příslušné exportéry z těchto zemí.

Je třeba se orientovat na oblasti, ve kterých jsme si v minulosti vytvořili dobré jméno. V současnosti musíme počítat s velkou a dravou konkurencí ze zemí Dálného Východu – např. Čína, Jižní Korea, ale i ze sousedních zemí, jako je Turecko a i z USA, které mají v zemi obrovský politický, vojenský a ekonomický vliv.

V Iráku je ještě hodně pamětníků, kteří studovali v bývalém Československu, mají k České republice kladný vztah a těchto lidí lze využít pro realizaci exportních aktivit českých firem.

Irák i přes všechna omezení a složitosti je a do budoucna může být pro Českou republiku velice dobrým obchodním partnerem, země má z pohledu Česka velký obchodní potenciál.

Vstupní náklady na získání kontraktu jsou velice vysoké, v porovnání celkové sumy kontraktu neodpovídají běžnému procentu marketingových nákladů v ostatních zemích.

Závěr

Výzkum prokázal, že soubor respondentů z oblasti Iráku ve správě centrální vlády hodnotí současnou situaci spíše negativně v porovnání s osmdesátými lety minulého století, a to s podílem negativních odpovědí ve výši 70 %. Naopak, respondenti z autonomní oblasti Kurdistán vidí současnost lépe než v osmdesátých letech. Tento rozdíl je vysvětlitelný rozdílnými politickými a ekonomickými podmínkami Kurdistánu v obou obdobích.

Nové obchodní podmínky v Iráku, zejména otevřené konkurenční prostředí, značně ztížilo přístup českým vývozcům na tento dynamicky se rozvíjející trh. Jelikož při navázání

⁷ Irák je zařazen v obchodní politice ČR jako země prioritního zájmu.

obchodních vztahů ve specifickém iráckém prostředí hrají významnou úlohu nejen cenové atributy a obchodní podmínky, ale také kulturní a především politické vazby, je jedno z hlavních doporučení pro úspěšné podnikání, aby český stát (vláda, ministerstvo průmyslu a obchodu) zajistil pro podnikatele rozsáhlou ekonomickou podporu doma formou výhodných podmínek exportního financování a pojištění projektů s využitím státních institucí (EGAP, ČEB). Stejnou podporu musí stát (vláda, ministerstvo zahraničních věcí, ministerstvo obrany) podnikatelům zajistit i v teritoriu prostřednictvím české diplomacie (zastupitelský úřad v Iráku, agentura Czech Trade).

Dedikace

Výzkum je součástí doktorské disertační práce autora na téma „*Dopad změn v politickém a ekonomickém systému Iráku na změnu v podnikatelském prostředí a jejich implikace pro český vývoz*“, VŠE, fakulta MV, 2019.

Literatura

- [1] GOMBÁR, E. *Kmeny a klany v arabské politice*, 2004, Karolinum, ISBN 80-246-0895-2.
- [2] ZÍDEK, P., SIEBER, K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, Ústav mezinárodních vztahů, 2009, ISBN 978-80-86506-76-0.
- [3] <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/iraq>
- [4] <https://www.transparency.org>

Kontakt

Ing. Miloslav Hostaša
Benkova 1688
149 00 Praha 4
Česká republika
m.hostasa@seznam.cz